

М. В. БАРАНДІЙ

Марта Володимирівна Барандій, аспірант Львівського національного університету імені Івана Франка

ПОНЯТТЯ СУВЕРЕНІТЕТУ ДЕРЖАВИ У МІЖНАРОДНОМУ ПРАВІ

Починаючи з другої половини ХХ століття стрімко розвиваються мирні відносини між державами, які регулюються міжнародним правом, що, в свою чергу, є запорукою успіху в досягненні як глобальних цілей світового співтовариства, так і конкретних цілей кожної окремої держави, що є можливим за умови дотримання його норм і принципів. Проте, із-за відсутності санкційного апарату доволі часто реалізація норм міжнародного права зазнає поразки, коли держави, не виконуючи їх, посилаються на суверенітет.

Необхідно зазначити, що вчення про суверенітет розвивається одночасно з міжнародним правом і процесами глобалізації, і в той же час, у своєму первинному значенні, суверенітет залишається захистом від цієї ж глобалізації. З одного боку, держави співпрацюють між собою, створюючи санкційні механізми по відношенню одна до одної, наприклад, міжнародні організації, а з іншого, посилаються на суверенітет у випадку втручання зовнішніх суб'єктів у внутрішні справи.

Метою даної публікації є намагання в'яснити, що являє собою суверенітет держави, і чи розвивається він одночасно з міжнародним правом, чи, навпаки, є сталим, незмінним явищем, розуміння якого відкривається в процесі історичного розвитку держав і міжнародних відносин.

Відомо, що суверенітетом володіють первинні суб'єкти міжнародного права – держави. В основі суверенітету закладені такі засади як суверенна рівність, територіальна недоторканість та невтручання у внутрішні справи держави. Закріплені в загальнообов'язкових міжнародно-правових документах ці принципи, таким чином, захищені міжнародним правом.

Проте, міжнародно-правовими документами не визначене поняття суверенітету, а відповідно, немає і єдиного підходу щодо офіційного тлумачення його у міжнародному праві. Вказане поняття визначається по-різному в кожній окремій правовій системі. Також підходи науковців і практиків теорії держави та права, конституційного і міжнародного права різних держав щодо розуміння суверенітету значно відрізняються. Визначення суверенітету і його значення для встановлення статусу суверенної держави є предметом інтенсивних дискусій, зокрема, у міжнародному праві. Зарубіжні і вітчизняні вчені неодноразово повертаються до визначення поняття суверенітету, і, на сьогодні, однозначного підходу до розуміння цього явища в науці немає.

Серед вітчизняних теоретиків міжнародного права, які зробили значний внесок у розвиток вчення про суверенітет слід відзначити таких науковців як Є. А. Шибаєва, В. С. Шевцов, Г. І. Тункін, В. А. Василенко, А. І. Дмитрієв та ін.

Ці та інші вчені вивели визнані в міжнародно-правовій думці тлумачення поняття суверенітету, які, в свою чергу, є результатом розвитку вчення про суверенітет, основою якого є праця Жана Бодена «Шість книг про республіку». Класичне поняття суверенітету, вперше розкрите Ж. Боденом, визначає суверенітет як постійну і абсолютну, найвищу і невідчужувану владу в державі, яка здійснюється як в середині країни, так і поза її межами.

До розвитку теорії про суверенітет доклався і Гуго Гроцій. Він розглядав суверенітет не як саму державну владу, а як її особливу властивість. Загалом, у вітчизняній і зарубіжній науковій літературі часто підтримується така теза, що суверенітет – це вияв природи влади¹, властивість, що притаманна лише державній владі, на відміну від всіх інших видів публічної політичної влади².

У сучасній науці суверенітет означає верховенство і незалежність, тобто такі суверенні властивості державної влади, які виражають її політико-правову сутність, виявляються у відповідних формах у внутрішньо- і зовнішньополітичній діяльності держави³.

У Г. Тункіна знаходимо, що «державний суверенітет – це властиве державі верховенство на своїй території та незалежність у міжнародних відносинах»⁴.

Також Д. Левін підтримує цю тезу і уточнює, що «суверенітет – це верховенство державної влади всередині країни і її незалежність від якої-небудь іншої влади в міжнародних відносинах»⁵.

Ці визначення є найпоширенішими в науці міжнародного права. Проте, вони породжують чимало дискусій і, з розвитком міжнародних та наднаціональних організацій, вимагають перегляду.

Так, наприклад, Л. Чекаленко трактує поняття «суверенітет» як здатність чинити ті чи інші дії без формальної підпорядкованості іншій державі⁶.

Підводячи підсумки, можна сказати, що є кілька найпоширеніших визначень суверенітету, в основу яких покладено суверенітет як владу, суверенітет як властивість державної влади, суверенітет як верховенство і незалежність державної влади чи держави, та суверенітет як певна здатність.

У процесі глобалізації надзвичайно важливим є визначити функції і роль суверенітету для уникнення зловживань даним поняттям у міжнародно-правовому полі, для прогнозування розвитку міжнародних відносин, а також слід вивести єдиний підхід до його розуміння.

Що таке суверенітет? Дане питання є принциповим для міжнародного права. Для відповіді на це запитання слід коротко проаналізувати наведені вище визначення. Перш за все, слід розглянути поняття «суверенітет» в значенні влади чи її властивості.

Суверенітет – із лат. *supremus*, означає вищий, верховний. Суверенна влада – це верховна влада. До повноважень верховної державної влади відносяться повноваження, пов'язані з оформленням владних відносин держави по відношенню до інших суб'єктів права, наприклад, фізичних чи юридичних осіб.

Державна влада володіє монополією на легітимне використання сили в рамках її території для захисту своєї влади на внутрішньому рівні та для недопущення зовнішнього втручання⁷, має право встановлювати в суспільстві єдиний правопорядок, визначати повноваження державних органів, наділяти правами та обов'язками посадових осіб та громадян⁸.

Властивостями суверенітету, визначеного як державна влада, є єдність трьох гілок державної влади⁹, монополія правотворчості, авторитарність влади, що здатна застосувати примус¹⁰, і підпорядкування, де підпорядкуванням розуміється таке обмеження свободи третіх осіб по відношенню до державної влади, яке твориться від необхідності, від імені інтересів усього суспільства¹¹.

Влада держави є вищою владою на її території і виключає, без її на це згоди, здійснення на її території влади іншої держави¹². Вона може відмінити і визнати недійсним, або закріпити за собою будь-яке виявлення суспільної влади. Така можливість є ознакою наявності установчої компетенції, що притаманна лише державам.

Однією з найважливіших ознак державної влади є наявність спеціальних засобів впливу, якими не володіє ніяка інша суспільна організація¹³. Таким чином, влада в державі – безапеляційна, тобто верховна, а отже є суверенна.

Проте, на мою думку, суверенітет є набагато ширшим поняттям, ніж влада. Окрім того, наділяючи державу такою характеристикою як суверенітет у значенні влади, враховуючи розвиток владних відносин міжнародних організацій по відношенню до держав-членів і фізичних та юридичних осіб всередині держав-членів, є тенденція наділяти цією характеристикою і самі міжнародні організації.

Та, визначаючи суверенітет як верховенство і незалежність, окремі автори також пов'язують суверенітет із владою.

Так, наприклад, В. Шевцов розуміє під державним суверенітетом верховенство і незалежність, тобто такі суверенні властивості державної влади, які виражають її політико-правову сутність, виявляються у відповідних формах у внутрішньо- і зовнішньополітичній діяльності держави¹⁴. Це стан повновладдя, властиве державі верховенство на своїй території та незалежність від будь-якої іншої влади у міжнародних відносинах¹⁵ з метою вільного здійснення державою своїх функцій.

Верховенство є невід'ємною частиною державного суверенітету, що включає владу над територією і людьми¹⁶, тобто право провадити виняткову юрисдикцію щодо всіх осіб і предметів на своїй території¹⁷. Верховенство держави є наслідком того факту, що над державною владою нема ніякої іншої вищої влади, яка могла б встановлювати чи обмежувати повноваження держави і вимагати її підпорядкування собі¹⁸. А незалежність державної влади зумовлена самим фактом її верховенства всередині країни¹⁹. Незалежність як суверенна якість державної влади характеризує політичну самостійність держави по відношенню до інших держав²⁰.

Отже, маємо, щонайменше, два найпоширеніших визначення суверенітету, сформованих у процесі розвитку вчення про суверенітет. Проте, ці визначення є доволі абстрактними, і незважаючи на їх популярність, сприймаються, розуміються і пояснюються по-різному.

У цьому взаємозв'язку доволі актуальним є питання про суверенітет держав, що розпадаються, таких, як Сієра Леоне, Сомалі, Конго та ін. Якщо асоціювати суверенітет із владою, то, в таких державах вона часто відсутня, а, відповідно до даних тлумачень, відсутній і суверенітет. Проте, якщо ж суверенітет – це верховенство та незалежність, то, знову ж таки, аналізуючи підходи деяких зарубіжних вчених щодо держав, що розпадаються, можна прийти до висновку, що суверенітет – це юридично визнана незалежність певної держави, бо верховенство фактично відсутнє, а незалежність визнана у міжнародному праві²¹. Проте, визначати суверенітет лише як незалежність, не є юридично обґрунтовано.

А отже, щоб виявити, яке з визначень найточніше відтворює зміст суверенітету, слід звернутися до історії суверенітету як поняття і як явища.

Історія поняття починається від Оксфордського Псалтиря (Oxford Psalter) 1120 р., в якому термін «суверенітет» згадується вперше²². Ним позначається «вершина» чи «найвища висота». Через тридцять років прикметник «*souveraigne*» використовується в «*Roman de Thibes*» в значенні «першочерговий».

Поняття розвивається швидко і отримує релігійне забарвлення. Зважаючи на роль релігії для суспільства в ті часи, відразу стає зрозуміло, чому поняття в значенні «найвища висота» чи «першочерговий» почало свій активний розвиток саме з релігії. Середньовічна філософія осмислювала світ за допомогою релігійних понять і зосереджувалася на проблемі взаємозв'язків між Богом, людиною і світом²³. Бог осмислювався як «*sovereign rege*», тобто «суверенний отець», а через усвідомлення слухняності Богові термін починає використовуватись для позначення керівної позиції. Так, в XIII ст. суверенітет означав верховну позицію правителя «на своїй землі» і в рамках своїх компетенцій, а суб'єктами компетенцій в XIII-XIV ст. були «суверен рахункової палати» (*Soverain du Compte*), «суверен казни» (*Souveraen du Thresor*), «суверен двору Короля» (*Souveraen Maister d'Hotel du Roi*) і т.д.²⁴. Вони були верховними правителями в рамках своїх ком-

петенцій, а відтак лише вони мали повноваження на здійснення цих компетенцій. Рішення, прийняті в рамках цих компетенцій вважались абсолютними. Абсолютне в Середньовіччі стосується конкретної компетенції. Абсолютне рішення можна прийняти лише в рамках цієї компетенції. Під «абсолютним» розуміється, що єдинокомпетентним є лише даний правитель – суверен, який не відповідає ні перед ким.

Окрім того, ці верховні правителі вирішували правові спори в останній інстанції, а ті, хто вирішував питання в останній інстанції вважався суверенним. Це було властивістю певного органу – бути суверенним. Службовці нижчого рангу могли вирішувати певне питання лише на основі письмового доручення суверена.

Зважаючи на те, що суверенітет в ті часи позначав певні функції, або види діяльності, він вживався не лише в однині, а й у множині – суверенітети. Так, суверенітет був ознакою таких видів діяльності як, наприклад, правосуддя, яке чиниться суверенним органом, а саме – королівським судом, рішення якого є остаточні, і тому суверенні.

З часом суверенітет приписується королю і королівським службовцям. Через королівські повноваження у сфері судочинства в XIII–XV ст. посилюється значення королівської влади як загальної компетенції. Мова йде уже не лише про повноваження в конкретних сферах.

Отже, суверенітет, на даному етапі позначає остаточність, єдинокомпетентність та верховність.

У XVI ст. починається ера розвитку вчення про суверенітет. Завдяки Жану Бодену можна детальніше дослідити поняття суверенітету в його розумінні.

Суверенітет, у розумінні Бодена, має інше значення, ніж до того у Середньовіччі. Тепер термін використовується у контексті королівської влади. Більше не існує «суверенітетів», відтепер і назажди мова йде лише про «суверенітет».

Існує лише один суверен, над яким стоїть тільки Бог і природа, які слід розуміти як межі суверенітету, а колізійні їм рішення суверена вважаються недійсними. Межами здійснення суверенітету по відношенню до зовнішніх князів є договори суверена, які він сам і уклав.

Відповідно до тлумачень Жана Бодена, суверенітет полягає в законодавчій компетенції суверена. Суверен як найвища інстанція здійснює її разом із службовцями нижчого рангу. А їхні повноваження на її здійснення є складовими елементами законодавчої компетенції. Повноваження і компетенція розкриваються через відповідні рішення. Через такі рішення виявляється державна влада, вони не можуть перевірятися третіми особами і приймаються незалежно від волі їх адресатів, а тому є абсолютними.

Абсолютне в суверенітеті Бодена означає незалежність в прийнятті рішення і автономія цього рішення. Це означає, що воно є вільним від впливу, безапеляційним, і лише суверен є компетентним його прийняти. Суверенна влада правителя є перша і вища, власна і тривала, першочергова і визначальна. Над нею більше нічого немає, жодної земної влади, до якої можна апелювати²⁵. Ця влада не зобов'язана підкорятись жодній людській волі²⁶.

Саме тому суверен є абсолютним. Хоча він обмежений Божими законами і природним правом, порушення їх не може бути перевіреним і оскарженим, оскільки усе зводиться до совісті суверена²⁷. Рішення, які він приймає є дійсними до відкликання їх самим сувереном, його наступником чи судом після смерті суверена, що їх прийняв²⁸.

Метою рішення є збереження внутрішнього і зовнішнього миру та добробут держави. Так, на думку зарубіжного вченого Адольфа Дока, зміст суверенітету полягає в захисті і управлінні, безпеці і добробуті держави²⁹. Держава має інтерес у добробуті, оскільки таким чином вона забезпечує свої інтереси, чи волю до існування, яку вона здійснює за допомогою влади і примусу, які є необхідними для прийняття певного рішення.

Рішення, якому передують воля і влада, і яке приймається для забезпечення миру і добробуту, є наслідком суверенітету. Тобто, таке рішення приймається на основі того, що існує суверенітет і з метою його подальшого існування.

Для забезпечення інтересу держави до існування держава володіє певними повноваженнями, які в Бодена зводяться до «*summum imperium*», такі як законодавство³⁰, призначення вищих службовців, проголошення війни і укладення миру, призначення покарання і винагороди³¹, карбування монети, обкладення податками для забезпечення добробуту і безпеки держави. Всі ці повноваження є засобами до існування держави³².

Отже, за суверенітетом, як засобом збереження миру, стоять інтерес до існування, воля, влада, рішення і примус. Усі вони є характеристиками суверенітету. Саме інтерес, воля до існування є поштовхом до створення держави, а коли вона створена – до продовження її існування.

Суверенітет пов'язаний із державністю, а його виникнення пов'язане із виникненням самої держави. Отже, суверенітет існує – відколи існує держава.

Для виведення основних ознак і елементів суверенітету, які існували завжди, і, які лише в XVI ст. сформувались в єдину теорію, слід розглянути історію виникнення і розвитку держави.

Отже, суверенітет виник у давні часи, ще з появою державних утворень – об'єднання жителів певної території в організацію з центрами управління – органами, які володіють повноваженнями, необхідними для функціонування механізму даної організації.

Появу ж держави спричинила поява нерівності, яка, в свою чергу, була наслідком демографічного і економічного розвитку, розвитку торгівлі³³. Продуктивність праці призвела до надлишку продовольства, завдяки чому стало можливим утримання держави і управління нею за рахунок натуральних, а згодом і грошових податків³⁴.

Правляча верхівка була зацікавлена в захисті свого багатства від бідних, захисті від кочовиків, покори іноземців, в утриманні своєї влади, що досягалось завдяки релігії, яка в ті часи встановлювала норми поведінки і закони в суспільстві, а дисципліна підтримувалась покаранням і нагородами.

Ефективне функціонування правової, економічної і військової сфер життя суспільства забезпечували наявність власних засобів до існування держави і її самодостатність.

Спільними рисами держав різних історичних періодів були наявність території, управлінського апарату, війська, суб'єкта прийняття рішень, платників податків, наявність усього, завдяки чому функціонувала ця організована форма життя суспільства незалежно від місця і часу їх існування.

Протягом століть держави розвивались і занепадали, проте всі вони вважалися державами зі своєю системою управління і свободою волі, хоча знаходились далеко одна від одної і мали різні форми внутрішньої організації, а відтак, якщо суверенітет пов'язаний з державністю³⁵, всі вони володіли суверенітетом. Найважливішою спільною характеристикою цих держав було те, що в кожній існував самостійний механізм управління і кожна підтримувала його за допомогою різних засобів задля тих чи інших інтересів, основним з яких залишався інтерес до існування.

Розвиток сучасного управлінського апарату розпочинається в Середньовіччі. Головним завданням верхівки управління було забезпечення миру, проте слабкість владних органів, свавілля, традиції королівської помсти, самосуди перешкождали його реалізації³⁶. Та, зрештою, в результаті однієї з воєн було укладено міждержавну угоду – Вестфальський мир, – яка вперше офіційно встановила принцип рівного гарантованого суверенітету всіх держав, незважаючи на віросповідання³⁷, держави визнавалися одна одною рівними собі, з однаковими правами і обов'язками, тобто однаково дієздатними – суверенними.

Підводячи підсумки вищенаведеного, погоджуюсь із Л. Чекаленко, що суверенітет – здатність держави до певних дій без підпорядкованості зовнішнім суб'єктам.

На мою думку, суверенітет – це здатність певної потенційно самодостатньої організаційної системи до здійснення власної волі самостійно і незалежно, за допомогою таких засобів як територія; народ; власний правопорядок; влада, включаючи здатність застосувати примус; податки; боєздатна армія тощо. Суверенітет включає в себе здатність захищати і реалізовувати власні інтереси. Індикатором здатності держави до здійснення власної волі, суверенітету, є здатність брати на себе відповідальність в рамках міжнародного права³⁸.

Було згадано, що суверенітет – це потенційна здатність. Слід розтлумачити такий підхід до розуміння даного поняття.

У сучасному міжнародному праві загально визнаним є принцип самовизначення. Вважається, що, після розпаду колоніальних імперій питання вичерпані і народи здійснили своє право на самовизначення. Проте, такі приклади, як проголошення незалежності Косово, а також приклади держав, що розпадаються, доводять, що деякі народи і сьогодні знаходяться в процесі реалізації права на самовизначення. А так як міжнародне співтовариство встановлює вимоги до суверенітету держав і кваліфікує ту чи іншу політичну одиницю як суверенну³⁹, то юридично визнана і захищена міжнародним правом незалежність певної держави дає їй простір для реалізації існуючих суверенних прав, таких як: право на установчу владу, територіальне верховенство, прийняття власного законодавства, на встановлення власної грошової, податкової системи і бюджету, на наявність збройних сил, на здійснення зовнішньополітичної діяльності, встановлення громадянства, наявність державних символів. Очікується, що ці народи рано чи пізно здійснять своє право на самовизначення, а міжнародне право забезпечує цей потенціал.

Саме тому, я вважаю, суверенітет можна трактувати як забезпечену міжнародним правом потенційну здатність до існування, до самостійного здійснення волі та інтересів народу на всіх етапах реалізації його права на самовизначення.

Отже, відповідно до вищенаведеного, суверенітет є явищем постійним. Він по праву дає змогу державам блокувати рішення, що приймається ними в рамках міжнародного права, якщо воно не відповідає національним інтересам⁴⁰.

Суверенітет дає право на реалізацію державами міжнародних відносин у рамках міжнародного права. Якщо не існуватиме суверенітету, не існуватиме такої можливості, суб'єкт зникне зі світової арени як такий, оскільки не зможе реалізувати свої інтереси. Вагомою обставиною тут є наявність ефективної влади. Саме влада є механізмом, який підтримує суверенітет держави, він є необхідним для функціонування держави, для її захисту і виживання. Втручання в механізм управління означає втручання в діяльність держави, а тим самим – і в суверенітет.

Міжнародним правом визначені межі здійснення власного суверенітету, порушення яких може мати своїм наслідком порушення суверенітету інших рівноправних членів міжнародного співтовариства, що, в свою чергу, може призвести до міжнародно-правової відповідальності.

¹ Creifelds C. Rechtswörterbuch. – München, 1999. – 15 Aufl. – S. 344.

² Див. Шевцов В. С. Государственный суверенитет. – М.: Изд. «Наука», 1979. – С. 9-14.

³ Шевцов В. С. Вказана праця. – С. 9-14.

⁴ Тункин Г. И. Основы современного международного права: Учебное пособие. – М., 1956.

⁵ Левин Д. Б. Основне проблемы современного международного права. – М., 1958. – С. 200.

- ⁶ Чекаленко Л. Пошук прийнятних моделей взаємовідносин суверенної держави та міжнародних організацій: <http://www.personal.in.ua/article.php?id=160>
- ⁷ Кремень Т. Державний суверенітет у добу глобалізації // Політика і час. – 2003. – № 10. – С. 36-41.
- ⁸ Шевцов В. С. Вказана праця. – С. 9-14.
- ⁹ Див. Ладиченко В. В. Теоретико-правові засади поділу влади: <http://www.nbu.gov.ua>
- ¹⁰ Шевцов В. С. Вказ. праця. – С. 9-14.
- ¹¹ Рябов С. Г., Томенко М. В. Основи теорії політики: Підручник. – Київ: Тандем, 1996. – С. 192.
- ¹² Дурденевский В. Н., Лазарев М. И. Пять принципов мирного существования. – М.: Государственное издательство Юридической литературы, 1957. – С. 93.; див. тж. Якубова Т. Трансформація державного суверенітету в контексті сучасних європейських інтеграційних процесів // Вісник Львівського університету. Серія: Філософські науки. – 2002. – Вип. 4. – С. 352.
- ¹³ Коркунов Н. М. Лекции по общей теории права. СПб., 1909. – С. 241-246.
- ¹⁴ Див. Шевцов В. С. Вказана праця. – С. 5.
- ¹⁵ Дурденевский В. М. Пять принципов мирного существования. – М., 1958. – С. 23.
- ¹⁶ Тункин Г. И. Вказана праця. – С. 15-20.
- ¹⁷ Арчага Э. Х. Современное международное право. – М., 1983. – С. 85.
- ¹⁸ Ушаков Н. А. Суверенитет в современном международном праве. – М., 1963. – С. 16.
- ¹⁹ Шевцов В. С. Вказана праця. – С. 31.
- ²⁰ Шевцов В. С. Вказана праця. – С. 43.
- ²¹ Potter Donald W State Responsibility, Sovereignty and Failed States. – 2004. – P. 15.
- ²² Quaritsch Helmut Souveränität: Entstehung und Entwicklung des Begriffs in Frankreich und Deutschland vom 13 Jh. bis 1806 // Schriften zur Verfassungsgeschichte. – Berlin: Duncker und Humblot, 1986. – Band 38. – S. 13.
- ²³ Кемерова Т. Ю. Всесвітня історія. Практичний довідник. – Харків: ФОП Співак Т.К., 2009. – С. 157.
- ²⁴ Quaritsch Helmut. Op. cit. – S. 27.
- ²⁵ Dock Adolf. Souveränitätsbegriff von Bodin bis zu Friedrich dem Großen. Neudruck der Ausgabe Strassburg 1897. – Scientia Verlag Aalen, 1972. – S. 11.
- ²⁶ Dock Adolf Op. cit. – S. 11.
- ²⁷ Quaritsch Helmut Op. cit. – S. 51, Adolf Dock Op. cit. – S. 46, Max Imboden Johannes Bodinus und die Souveränitätslehre. Rektoratsrede gehalten an der Jahresfeier der Universität Basel am 22 November 1963 // Basler Universitätsreden. – Basel: Verlag Helbing&Lichtenhahn, 1963. – Heft 50. – S. 10.
- ²⁸ Quaritsch Helmut Op. cit. – S. 52.
- ²⁹ Dock Adolf Op. cit. – S. 44.
- ³⁰ Imboden Max Op. cit. – S. 17.
- ³¹ Quaritsch Helmut Op. cit. – S. 40.
- ³² Dock Adolf Op. cit. – S. 40.
- ³³ Кемерова Т. Ю. Вказана праця. – С. 14.
- ³⁴ Кемерова Т. Ю. Вказана праця. – С. 24.
- ³⁵ Чекаленко Л. Пошук прийнятних моделей взаємовідносин суверенної держави та міжнародних організацій // <http://www.personal.in.ua/article.php?id=160>
- ³⁶ Кемерова Т. Ю. Вказана праця. – С. 130.
- ³⁷ Кемерова Т. Ю. Вказана праця. – С. 263.
- ³⁸ Potter Donald W Op. cit. – P. 10.
- ³⁹ Potter Donald W Op. cit. – P. 9.
- ⁴⁰ Чекаленко Л. Вказана праця.

Резюме

Проаналізовано підходи до визначення суверенітету у вітчизняній та зарубіжній міжнародно-правовій науці. Виведено поняття суверенітету держави через аналіз теорії та історії явища.

Ключові слова: суверенітет, поняття і явище, влада, верховенство і незалежність, міжнародне право.

Резюме

В статье проанализированы подходы к определению суверенитета в отечественной международно-правовой науке. Выведено понятие суверенитета государства через анализ истории теории и истории явления.

Ключевые слова: суверенитет, понятие и явление, власть, верховенство и независимость, международное право.

Summary

In the article approaches of definition of the state sovereignty in the native scholarship of International Law are analyzed. The definition of state sovereignty from the analysis of the history of theory and the history of appearance is derived.

Key words: Sovereignty, Notion and Phenomenon, Authority, Supremacy and Independence, Ability, International Law.

Отримано 20.04.2010